

УДК 327(497.1:498)"1945/1948"
339.92(497.1:498)"1945/1948"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2021.1.cve.165-190>

Оригинални научни рад

Примљен: 6. 7. 2020.

Прихваћен: 1. 2. 2021.

Владимир Љ. ЦВЕТКОВИЋ

Институт за новију историју Србије, Београд

cvetkovicv@yahoo.com

Економски односи Југославије и Румуније 1945–1948. године*

АПСТРАКТ: Рад представља анализу економских односа између Југославије и Румуније од 1945. до 1948. године, односно у периоду послератне обнове и радикалне промене друштвених околности и економије у обе земље. У средишту пажње су политичке и економске последице Другог светског рата, уговорни трговински односи, робна размена и други видови економске сарадње, која је нагло прекинута избијањем у јавност сукоба Југославије са Информбиром средином 1948.

Кључне речи: Југославија, Румунија, југословенско-румунски односи, економски односи, трговинска размена, Информбиро

Последице Другог светског рата, највећег ратног сукоба који је човечанство видело до тада, биле су очигледне и на примеру разорених привреда свих земаља које су у њему на било који начин учествовале, па и на примеру Југославије и Румуније. Југославија је преживела окупацију и током ње систематску експлоатацију и пљачку, а услед ратних операција на њеној територији и готово потпу-

---

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години бр. 451-03-9/2021-14/200016 од 5. 2. 2021.

но уништење инфраструктуре.¹ За разлику од Југославије, Румунија је већи део Другог светског рата провела као савезница нацистичке Немачке, што јој је омогућило да избегне рат на сопственој територији, али је није поштедело огромних људских и материјалних губитака на Источном фронту, као ни сурове немачке експлоатације румунских привредних ресурса. Ипак, ни у таквим околностима, током ратних година, није у потпуности прекидана робна размена Румуније са окупираним подручјима и квислиншким творевинама које су настале на простору некадашње Краљевине Југославије, наравно у оквиру немачког привредног простора и под немачком контролом.² После државног удара у Румунији 23. августа 1944, њеног преласка на страну савезника и ослобођења већег дела Србије у јесен исте године, Румунија и Југославија (сада као Демократска Федеративна Југославија) поново су избиле на заједничку границу. Међутим, и једна и друга земља су биле обновљене у свом предратном облику само формално, док је суштински у обема, под утицајем СССР-а, започео процес друштвене и економске трансформације који ће у наредних неколико година две суседне државе претворити у земље „народне демократије“ са једнопартијским системом и новом улогом у оквиру совјетске интересне сфере.³ У новим спољнополитичким околностима обе земље су веома рано показале заинтересованост за међусоб-

- 1 Опширније о томе видети у: Nikola Živković, „Stanje u jugoslovenskoj privredi neposredno po završetku Drugog svetskog rata“, *Balkan posle Drugog svetskog rata*, zbornik radova, ur. Petar Kačavenda, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1996), 51–53; Dragan Aleksić, „Posledice ekonomske eksploatacije Srbije u Drugom svetskom ratu“, *Balkan posle Drugog svetskog rata*, 319–325.
- 2 Опширније о томе видети у: Драган Алексић, *Привреда Србије у Другом светском рату*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2002); Milan Ristović, *Nemački „novi poredak“ i Jugoistočna Evropa 1940/41–1944/45. Planovi o budućnosti i praksa*, (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1991); *The Economic History of Eastern Europe 1919–1975*, Vol. II, ed. M. C. Kaser, (Oxford: Clarendon Press, 1986), 299–451.
- 3 Опширније о томе видети у: Branko Petranović, Sava Dautović, *Jugoslavija, velike sile i balkanske zemlje, 1945–1948. Iskustvo „narodne demokratije“ kao partijske države*, (Beograd, 1994); Marija Obradović, „Narodna demokratija“ u Jugoslaviji 1945–1952, (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 1995); Șerban Rădulescu-Zoner, Daniela Bușe, Beatrice Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, (București: Cavallioti, 2002); Gheorghe I. Ionița, *Istoria românilor – de la 23 august 1944 până în prezent*, (București: Editura Universității din București, 2001); Dennis Deletant, *Romania under Communist Rule*, (Bucharest: Civic Academy Foundation, 2006); Андреј Милин, Миодраг Милин, Цветко Михајлов, *Срби у Румунију за време комунизма. Звучни архив и приручник о страдању*, (Темишвар: Савез Срба у Румунији, 2011).

ну трговину, на шта их је упућивала пре свега географска блискост, која је у условима веома отежаног саобраћаја била пресудан фактор. Отежавајући фактори, пак, били су веома бројни: од војних и политичких попут рата који је још увек трајао, присуства Црвене армије у Румунији, провизорног статуса власти у обе земље и непостојања дипломатских односа између њих, преко саобраћајних, до оних чисто економских попут смањене производње, несташица сваке врсте, инфлације и отежаног плаћања.

Свега тога били су свесни и у тек ослобођеном Београду, који је у лето 1945. био упознат са веома тешком економском ситуацијом у суседној Румунији. Тамошња економија је функционисала у хаотичним условима „апсолутне инфлације“, новац је убрзано губио на вредности, цене су расле геометријском прогресијом а земљу је поред тога погодила и незапамћена суша, која је довела и до појаве глади.⁴ Тржиштем је у потпуности била овладала „црна берза“ (чак и када су у питању били производи чији промет је обухватао државни монопол) а робни промет са иностранством био је могућ искључиво на бази компензације.⁵ Интересантно је да најугледнији привредници и банкарни у Румунији пред југословенским представником у Букурешту Николом Груловићем нису крили своје уверење да су за такво стање најодговорнији Совјети, а да се стање може поправити тек са њиховим одласком.⁶

Ништа мање тешкоће нису постојале ни са југословенске стране. Земљи која је у рату била привредно девестирана, очајнички је била потребна обнова, али за то није било довољно материјала. Да би се набавио и допремио сав материјал неопходан за обнову, било је потребно превазићи бројне потешкоће. Међу највеће проблеме југословенске спољне трговине спадало је непостојање тржишних виш-

4 Дипломатски архив Министарства спољних послова Србије (ДАМСПС), Политичка архива (ПА), 1945, фасц. 27, док. 7873, Из извештаја представника ДФЈ у Букурешту од 10. октобра 1945. године, 1.

5 Исто, 1–2.

6 Архив Југославије (АЈ), Фонд 50, Министарство трговине и снабдевања ДФЈ (50), фасц. 64–138, Извештај Представништва ДФЈ у Букурешту о расположењу у румунским круговима тешке индустрије од 13. септембра 1945. године, Пов. бр. 19. - Груловић је као гост Савеза тешке индустрије и финансијера био на ручку са њиховим представницима, банкарима и вицегувернером Народне банке Румуније г. Бранковићем и из „разговора чисто информативне природе“ утврдио да у тим круговима, као и у круговима привредника и буржоазије уопште влада апсолутно антисовјетско расположење и уверење да су Совјети одговорни за апсолутно све недаће румунске привреде.

кова којима би био плаћен увоз, недовољно искусно чиновништво у институцијама које су се бавиле спољном трговином, лоше стање саобраћајница и саобраћаја уопште, као и ограничене могућности за набавку са географски блиских тржишта, а нарочито „спутаност“ у погледу склапања споразума са суседним, тада бившим непријатељским земљама (дакле и са Румунијом) из „принципијелних“ односно спољнополитичких разлога.⁷ Поред ових, велики проблем је представљала и немогућност утврђивања тачног паритета новог динара према страним валутама, као и недовољне трговинске везе и познавање удаљенијих тржишта на која је југословенска привреда у том тренутку била упућена.⁸ Овде се пре свега мисли на совјетско тржиште, на које је југословенска привреда одмах после рата била упућена из стратешких и идеолошких разлога, иако са овим тржиштем пре рата готово да није ни пословала. То, међутим, није била препрека да се у Југославији верује да је Совјетски Савез у стању да их снабде нафтом, машинама и сировинама неопходним за обнову и да истовремено апсорбује готово сав југословенски извоз.⁹

И поред свих ограничења која су постојала, Румунија је без сумње имала важно место у југословенској спољнотрговинској политици непосредно после Другог светског рата, премда је трговинска размена са њом била по значају и вредности далеко иза трговинске размене са већином других земаља „народне демократије“.¹⁰ Трговини са Румунијом је, поред географске блискости, значај давала и чињеница да је она поседовала стратешку сировину коју друге земље нису имале – нафту.¹¹ Зато не чуди да је први документовани посао из домена спољне трговине између две земље, док је рат још

7 АЈ, Фонд 9, Министарство спољне трговине ДФЈ (9), фасц. 6, Преглед трговинских споразума, без броја и датума, 1; Enes Milak, „Spoljnotrgovinski odnosi Jugoslavije 1945–1948“, *Balkan posle Drugog svetskog rata*, 176.

8 Исто.

9 Milak, „Spoljnotrgovinski odnosi Jugoslavije“, 177.

10 Опширније о томе видети у: Obradović, „Narodna demokratija“ u Jugoslaviji“, 120–132; Slobodan Selinić, *Jugoslovensko-čehoslovački odnosi (1945–1955)*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2010), 125–135, 143–147; Божица Ж. Славковић Мирић, *Југославија и Албанија 1945–1948: економски односи*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2020); Александар Животић, *Југославија, Албанија и велике силе (1945–1961)*, (Београд: Архипелаг, Институт за новију историју Србије, 2011); Petar Dragišić, *Jugoslovensko-bugarški odnosi 1944–1949*, (Београд, Институт за новију историју Србије, 2007), 148–161; Александар Ракоњац, „Обнова старих и успостављање нових трговинских односа (1945–1947) – Југославија, СССР и државе ‘народне демократије’“, *Токови историје* 1/2018.

11 Ракоњац, „Обнова старих и успостављање нових трговинских односа“, 65, 72.

увек трајао, био управо увоз нафтних деривата из Румуније. Наиме, 22. марта 1945. за Панчево је отпремљено 300 тона петролеја за осветљење и 300 тона бензина, с тим да се празне цистерне што пре врате због следећих транспорта.¹² Истовремено, Југославија се трудила да у Румунију нешто и извезе па је југословенско министарство спољне трговине преговарало са румунском фирмом Ђифик о склапању компензационог посла.¹³ Један од артикала који је долазио у обзир био је цемент: од 2.000 вагона колико је Југославија имала вишка, намеравала је да Румунији понуди 500–1.000 вагона у замену за минерални угаљ из Решице који је био неопходан фабрици равног стакла у Панчеву.¹⁴

Надлежне југословенске спољнотрговинске установе нису биле једине које су у то време покушавале да тргују са Румунијом. Несређене ратне и послератне прилике видљиве су и на примерима бројних покушаја разних југословенских локалних органа власти, установа, па чак и појединих војних јединица које су на своју руку покушавале да, за своје потребе, склопе свакојаке компензационе послове. У Румунију су тако многи, снабдевени овлашћењима градских, окружних или средњих народних одбора и разних савеза, махом са територије Војводине, путовали као њихови представници који су тамо тражили да званично преговарају са румунским властима или трговачким фирмама о закључивању разних послова.¹⁵ Без знања и одобрења Управе за спољну трговину Министарства трговине и снабдевања ДФЈ они су тамо преносили маст, сланину, жито и разне артикле које су настојали да замене за другу робу. Средњи одбори Зајечара и Кладова и тамошње команде места издавали су објаве приватним лицима овлашћујући их да у Румунији набављају робу за потребе војске, иако се очигледно радило о црноберзијанцима.¹⁶ Градски и Окружни народноослободилачки одбор Беле Цркве тако је у лето 1945. понудио комбинату у Решици 30 вагона пшенице у замену за 5.000 кубика огревног дрвета, за шта је комбинат тражио одобрење румунских

12 ДАМСПС, ПА, 1945, ф-27, 0078, Деша из Букурешта, 23. март 1945. године.

13 АЈ, 9, ф-5, Извештај о раду Управе спољне трговине Министарства трговине и снабдевања за месец мај 1945. године, без броја и датума, 1.

14 АЈ, 9, ф-5, Цемент, без броја, 29. јун 1945. године.

15 АЈ, 50, ф-64-138, Допис Управе за спољну трговину Министарства трговине и снабдевања ДФЈ Министарству унутрашњих послова, Пов. бр. 558, 19. септембар 1945. године, 1.

16 ДАМСПС, ПА, 1945, ф-20, 984, Извештај Представника ДФЈ у Букурешту Николе Груловића Министарству спољних послова ДФЈ, 10. мај 1945, 1.

власти а ове контактирале југословенско представништво у Букурешту, које о свему томе није знало ништа.¹⁷ Оваква хаотична ситуација стварала је бројне прилике за кријумчарење, чему управо ови „представници“ и они који су их у Румунију слали нису лако могли да одоле. О размерама које је попримила нелегална трговина са Румунијом најбоље сведочи случај заставника Владислава Шпорера и његовог колеге потпоручника Шоша из интендантске службе 3. армије Југословенске армије који су, снабдевени овлашћењем Штаба 3. армије, путовали преко Будимпеште у Румунију да тамо набаве разну робу. Повевши са собом још тројицу људи, Шпорер је у Мађарској и Румунији организовао кријумчарску мрежу, на коју је југословенско представништво у Букурешту упозорено чак и од Совјета.¹⁸ Извештен о свему, помоћник југословенског министра иностраних послова Владимир Велебит од Груловића је тражио да се Шпорер сместа ухапси.¹⁹ Поред разне робе, у Румунију су кријумчарени и југословенски динари и то у толикој мери да је долазак појединих југословенских „представника“ у Букурешт умео да на црној берзи знатно обори курс динара према леју.²⁰ Увиђајући да овакве појаве нарушавају углед Југославије и остављају утисак да тамо влада економска дезоријентисаност и анархија, југословенски представник у Букурешту Никола Груловић апеловао је на власти у Београду да се трговински односи између Југославије и Румуније правно уреде.²¹

17 ДАМСПС, ПА, 1945, ф-27, 4178, Извештај Представништва ДФЈ у Букурешту од 30. августа 1945. године.

18 ДАМСПС, ПА, 1945, ф-20, 984, Извештај Представника ДФЈ у Букурешту Николе Груловића Министарству спољних послова ДФЈ, 10. мај 1945. године, 1. - Према Груловићевим сазнањима, Шпорер је долазио у Букурешт 10 до 15 пута, увек у друштву других људи које је румунским властима представљао као југословенске трговинске представнике иако они нису имали одговарајућа документа. Одржавао је контакте са представништвом Велике Британије у Румунији и са њима, по свему судећи, трговао акцијама југословенских и мађарских предузећа. У Букурешту је, заједно са другима, живео на високој ноzi и одседао у најлуксузнијим хотелима, где је често приређивао забаве окружен проституткама. По повратку у земљу, чак и возачи, војници ЈА који су им били додељени, разметали су се новцем.

19 ДАМСПС, ПА, 1945, ф-20, 984, Депеша Владимира Велебита Николи Груловићу, 16. мај 1945. године.

20 АЈ, 50, ф-64–138, Допис Управе за спољну трговину Министарства трговине и снабдевања ДФЈ, Пов. бр. 557, 19. септембар 1945. године.

21 ДАМСПС, ПА, 1945, ф-27, 4178, Извештај Представништва ДФЈ у Букурешту од 30. августа 1945. године; ДАМСПС, ПА, 1945, ф-27, 4063, Извештај Представништва ДФЈ у Букурешту од 29. августа 1945. године.

Више од три месеца пре Груловићевог апела, ову потребу су увиђали и у југословенском министарству иностраних послова. Крајем маја 1945, са румунским властима су вођени први разговори о регулисању међусобне трговине али су они остали без резултата превасходно из политичких разлога, и то због унутрашњих прилика у Румунији, односно у вези са познатом подвојеношћу унутар владе Народног демократског фронта. Та подвојеност унутар румунске владе, која је постојала између Комунистичке партије Румуније и Земљорадничког фронта, са једне, и Либералне и Социјалдемократске партије, са друге стране, испољавала се често, па и по питању развоја трговинских односа са Југославијом. У овом случају камен спотицања била је чињеница да Југославија и Румунија у том тренутку нису имале дипломатске односе. Наиме, Никола Груловић се 25. маја састао са румунским министром иностраних послова Георгеом Татарескуом, желећи да се детаљније обавести о тек склопљеном трговинском споразуму између Румуније и СССР-а, као и да преда списак робе коју је Југославија желела да увезе из Румуније а која није била обухваћена споразумом са СССР-ом. Том приликом Татареску је био веома одлучан и кратак изјавивши да Румунија не жели успостављање трговинских односа са Југославијом пре успостављања нормалних дипломатских односа.²² Груловића је то зачудило јер се истог дана, пре састанка са Татарескуом, састао са председником владе Петром Грозом и са још неколицином чланова владе који су имали дијаметрално супротан став – сви су били за то да се трговински промет између Југославије и Румуније развија и што више прошири одмах, без обзира на непостојање дипломатских односа.²³

Питање успостављања трговинских односа са Југославијом крајем маја и почетком јуна 1945. године изгледа да је било веома важно за румунску владу, јер је покушавала да земљу, која је из рата изашла поражена и у том тренутку није имала склопљен мировни уговор са земљама победницама, на неки начин извуче из дипломатске изолације. Међутим, чини се да унутар владе није постојала сагласност како то урадити. По свему судећи, Татареску је мислио да би условљавањем трговинске сарадње Југославију могао да примора да са Румунијом успостави дипломатске односе пре него што она закљу-

22 ДАМСПС, Строго поверљива архива (СПА), 1945–1946, ф-11, 11, Извештај представника ДФЈ у Букурешту Николе Груловића помоћнику министра иностраних послова ДФЈ Владимиру Велебиту, 15. јун 1945. године, 1.

23 Исто.

чи мировни уговор са Савезницима, док су остали у влади, највероватније, били за опцију доласка до циља малим корацима. Две недеље касније, Груловића је на разговор позвао генерални секретар румунског министарства иностраних послова Стојку, који је потврдио Груловићева ранија сазнања да је влада недавно расправљала о потреби да Румунија помогне обнову суседне Југославије и омогући јој набавку и увоз потребне робе, за почетак 50 вагона соли који су могли бити плаћени у лејима.²⁴ Груловић је претпостављао да је ово било прихваћено готово једногласно јер га је Стојку потом обавестио да је Румунија предузела све како би од Савезника добила дозволу за успостављање односа са Југославијом и Чехословачком и замолио да Југославија помогне ова њихова настојања, а да ће Румунија са своје стране, док се то не оствари, настојати да што више продуби трговинске односе са њом.²⁵ То је значило да је унутар румунске владе преовладала струја која је трговинске односе видела као средство за лакше и брже успостављање дипломатских односа са Југославијом, а не обрнуто.

У наредних неколико месеци, пут ка закључивању трговинског уговора између Југославије и Румуније био је отворен. Почетком октобра румунска страна је слала и прве спискове производа који су долазили у обзир за размену. Румунија је била спремна да у Југославију извози нафту и њене деривате, разне врсте уља, парафин, вазелин, битумен, алуминијум сулфат, амонијум нитрат, компримовани амонијак, гипс, дрво, дрвени угаљ, со и целулозу, а очекивала је да заузврат из Југославије добије танин, гвоздену руду, старо гвожђе, бакар, олово, цинк, антимон, алуминијум, магнезит, хром, хмељ, разне врсте коже, дуван и папир за цигарете.²⁶ Уследили су преговори који су се одвијали у Београду, где су 15. децембра 1945. југословенски министар трговине и снабдевања Никола Петровић и румунски државни подсекретар Константин Ађију потписали Споразум о размени робе и плаћању између ФНРЈ и Румуније.²⁷ Споразум је потпи-

24 ДАМСПС, ПА, 1945, ф-27, 1624, Допис начелника Политичког одељења I регионалном отсеку Министарства иностраних послова ДФЈ, 28. јун 1945. године, 1.

25 Исто.

26 ДАМСПС, ПА, 1945, ф-27, 7873, Из извештаја представника ДФЈ у Букурешту од 10. октобра 1945. године, 2.

27 АЈ, 50, ф-64 - 138, Споразум о размени робе и плаћању закључен између Федеративне Народне Републике Југославије и Румуније, 15. децембар 1945. године. - Интересантно је да се у тексту споразума и у свим пратећим

сан са роком важења до 30. септембра 1946. и могућношћу његовог продужења, а утврђивао је врсте артикала, њихове количине и цене када је у питању била роба која је долазила у обзир за међусобну размену.²⁸ Према поверљивом протоколу потписаном истог дана, југословенски извоз у Румунију је требало да обухвати гвоздену руду (15.000 т), бакар (150 т), руду хрома (500 т), антимон (10 т), магнезит (2.000 т), ферохром (40 т), карбид (500 т), екстракте за штављење (280 т), камен за оштрење (50 т), алкалоиде (20 кг), хмељ (30 т) и дуван (140 т), а увоз из Румуније камену со (35.000 т), бензин (300 т), петролеј (100 т), минерално уље (300 т), парафин (240 т), вазелин (110 т), конзистентну маст (150 т), амонијум нитрат (100 т), огревно дрво (15.000 т) и бутан гас (200 т).²⁹ Део споразума који се односио на плаћања предвиђао је да сва плаћања иду преко централних банака двеју земаља и то преко посебних збирних рачуна у швајцарским францима.³⁰ Ово решење се односило само на плаћања проистекла из робне размене, док је за друга плаћања договорено да обе владе у року од месец дана започну преговоре и најкасније до 31. јануара 1946. постигну споразум о неробним плаћањима.³¹

Постизање споразума о неробним плаћањима показало се, међутим, као не тако лак задатак. Први кораци учињени су у складу са договором, у веома кратком року. У јануару је већ био познат састав југословенске делегације, коју су чинили представник ФНРЈ у Букурешту Никола Груловић, виши инспектор Министарства финансија Александар Стојановић и привредни аташе у Букурешту Јоже Пенц.³² Преговори су убрзо почели у Букурешту, али су неочекивано, уз прекиде, потрајали неколико месеци. Нашавши се у ћорсокаку, Груловић је интервенисао код председника румунске владе Петру Грозе, који је пристао да 4. априла 1946. прими обе делегације како би се нашло

документима и на српском и на француском језику Југославија помиње под званичним именом – ФНРЈ, а Румунија само као Румунија без одреднице „Краљевина“.

28 АЈ, 9, ф- 6, Преглед трговинских споразума, без броја и датума, 2.

29 АЈ, 50, ф-64 – 138, Споразум о размени робе и плаћању закључен између Федеративне Народне Републике Југославије и Румуније, листе А и Б, 15. децембар 1945. године.

30 АЈ, 50, ф-64 – 138, Споразум о размени робе и плаћању закључен између Федеративне Народне Републике Југославије и Румуније, 15. децембар 1945. године, чл. 7 и 8.

31 Исто, чл. 15.

32 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 419, Допис министра трговине и индустрије ФНРЈ Министарству иностраних послова, 9. јануар 1946. године.

заједничко решење. На том састанку, у присуству представника румунског ПТТ-а и Дирекције железница, две делегације су се сагласиле да постоји само једна препрека за закључење споразума – питање плаћања транзита за робу коју је Југославија увозила из СССР-а, мада и питање издржавања особља и објеката југословенске речне пловидбе у Румунији још није било решено.³³ Суштина спора је била у томе да је румунска страна тражила да се транзит плати у девизама, док је југословенска страна нудила обрачун у лејима а плаћање робом коју би извезла у Румунију. Румуни су инсистирали на девизама тврдећи да ни иначе нису правили проблем око кашњења плаћања, док су Југословени желели да имају „чист рачун“ и да трошкове одмах после обрачуна и плате, али робом коју су сматрали једнако вредном, ако не и вреднијом од девиза.³⁴ Гроза је обећао да ће учинити све што је у његовој моћи да би се дошло до споразума и да ће у том смислу издати инструкције нижим органима, но пошто се у данима који су уследили ствар није померила са мртве тачке – југословенска делегација је одлучила да прекине преговоре и врати се у Београд, инсистирајући на свом предлогу јер је сматрала да би обрачунавање робе у румунским лејима транзит чинило неупоредиво повољнијим.³⁵ Иако су преговори били прекинути, Груловић је сугерисао Министарству иностраних послова у Београду да се нађе неко решење како Румуни у међувремену не би трошкове транзита обрачунавали у своју корист, према њиховом споразуму о плаћањима са СССР-ом, који је за Југославију био неповољан а уз то и у супротности са југословенско-совјетским споразумом.³⁶

На прекид преговора убрзо се одразила и промена у југословенском представништву у Букурешту. Пошто су у међувремену успостављени дипломатски односи, југословенско представништво у Букурешту је подигнуто на ранг амбасаде а већина дотадашњег особља повучена у Југославију, што је захтевало додатно време како би се формирала нова делегација за преговоре о споразуму о неробним плаћањима, у коју су сада, поред Александра Стојановића, ушли и нови амбасадор Дане Медаковић и нови трговински изасланик Ни-

33 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 4375, Извештај Николе Груловића Министарству иностраних послова, 12. април 1946. године, 1.

34 Исто.

35 Исто, 2.

36 Исто, 3.

кола Агић.³⁷ Нова делегација је наставила преговоре средином јуна, тада је дошло и до коначног договора на бази југословенског предлога: међусобна неробна плаћања обављала би се у роби тако што би румунска страна свој салдо покривала извозом соли и мазива а југословенска страна извозом гвоздене руде, руде хрома и плавог камена.³⁸ Споразум о неробним плаћањима између Југославије и Румуније коначно је потписан 26. јуна 1946. с тим да је Румунија додатно пристала да њена Народна банка одобри Југославији кредит од 400 милиона леја за плаћање транзита док роба која је за то намењена не почне да стиже у Румунију.³⁹

У међувремену је и Споразум о размени робе и плаћању истекао па је два пута продужаван на по три месеца, прво у јулу⁴⁰ а потом у октобру 1946. године.⁴¹ Међутим, његова реализација није текла онако како се очекивало. До краја августа 1946. Југославија је увезла из Румуније само 6.610 т соли, 800 т огревног дрвета, 34,86 т товатне масти и 20 т бутан гаса у укупној вредности од 653.444 швајцарска франка а извезла 100 т танина и 1,067 т прженог магнезита, у вредности од 645.100 швајцарских франака.⁴² Осим ових реализованих послова, у том тренутку је био у току увоз медицинског вазелина, парафина, конзистентне масти и бутан-гаса из Румуније, као и извоз 160 т танина и 500 т руде хрома из Југославије.⁴³ До јесени ситуација се није нимало поправила. До друге половине октобра 1946. реализовано је свега 16,8% југословенског увоза и једва 6% извоза, мада су постојали већ уговорени послови за искоришћавање 80% контингента предвиђеног за увоз из Румуније и 12,8% контингента предвиђеног за извоз у Румунију.⁴⁴ Код увоза, посматрано по произ-

37 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 6310, Допис министра финансија ФНРЈ Сретена Жујовића Министарству иностраних послова у Београду, 5. јун 1946. године.

38 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 7240, Телеграм Амбасаде ФНРЈ у Букурешту бр. 568 упућен Министарству финансија у Београду, 21. јун 1946. године.

39 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 11665, Допис начелника Конзуларно-привредног одељења МИП-а упућен амбасади ФНРЈ у Букурешту, 4. октобар 1946. године.

40 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 8235, Допис начелника Конзуларно-привредног одељења МИП-а упућен Министарству спољне трговине ФНРЈ, 16. јул 1946. године.

41 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, Телеграм Амбасаде ФНРЈ у Букурешту бр. 461 упућен Министарству иностраних послова у Београду, 10. октобар 1946. године.

42 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-45, 11577, Привредни извештај трговинског изасланика ФНРЈ у Букурешту, 14. септембар 1946. године, 4.

43 Исто, 3.

44 АЈ, 9, ф-6, Реферат о извршењу Трговинског уговора са Румунијом, без броја, 19. октобар 1946. године, 1.

водима, највиши проценат реализације имао је увоз конзистентне масти (50%), бутан-гаса (24%), камене соли (19%) и огревног дрвета (6%).⁴⁵ Код извоза, такође посматрано по производима, најбољу реализацију су имали печени магнезит (100%) и танин (35%).⁴⁶ Лоша реализација трговинског уговора са Румунијом није била изузетак у односу на СССР и остале источноевропске земље, које такође, показало се, једноставно нису могле да испоруче уговорене квоте сировина и индустријских производа.⁴⁷

По виђењу југословенског министарства спољне трговине, разлога за овако слабу реализацију споразума о робној размени са Румунијом било је напретек. Са румунске стране, они су углавном били организационе природе, и то почев од тога да код суседа није постојала надлежна државна установа која би била задужена за реализацију трговинских уговора, већ је све било препуштено трговинским предузећима која су у то време била још увек приватна, преко слабог интересовања за куповину југословенских руда метала, до чињенице да румунска извозна предузећа нису у исто време била и увозна, што их је демотивисало да увозе југословенску робу.⁴⁸ Осим тешкоћа које су се могле приписати румунској страни, постојале су и оне које су објективно ометале трговину између две земље, пре свега флукуација курса швајцарског франка, која је, са једне стране, доводила до проблема са обрачунавањем румунског извоза због односа франак-леј, а са друге стране, до поскупљивања југословенске робе. У ову групу проблема могле су се сврстати и саобраћајне тешкоће: било је веома тешко наћи одговарајућа саобраћајна средства а нарочито координирати претовар, услед чега су југословенски шлепови чекали у румунским пристаништима и по неколико недеља.⁴⁹ Ионако озбиљну саобраћајну ситуацију додатно је отежавала и једна незаобилазна појава – корупција. Југословенски трговински изасланик у Букурешту жалио се средином септембра 1946. да је у Румунији, и поред издатих наређења надлежних установа, немогуће набавити вагоне ако се не плати одређена сума онима који непосредно рукују тим вагони-

45 AJ, 9, ф-6, Преглед извршења контингената увоза по Трговинском споразуму са Румунијом од 15. XII 1945, 19. октобар 1946.

46 AJ, 9, ф-6, Преглед извршења контингената извоза по Трговинском споразуму са Румунијом од 15. XII 1945, 19. октобар 1946.

47 Milak, „Spoljnotrgovinski odnosi Jugoslavije“, 178.

48 AJ, 9, ф-6, Реферат о извршењу Трговинског уговора са Румунијом, без броја, 19. октобар 1946. године, 1.

49 Исто.

ма и то према познатом ценовнику: 100.000 леја за вагон, 1.000.000 леја за прелазак вагона преко границе.⁵⁰ Најзад, у Београду су увиђали да део одговорности лежи и на њима самима, тачније на трговинским предузећима која нису показивала довољно иницијативе, али ни знања у вези са пословањем на страним тржиштима тако да су често одуговлачила са склапањем уговора, каснила са акредитивима, остајала без амбалаже и сл. Да би се оваква ситуација поправила, у југословенском министарству спољне трговине су били мишљења да треба интензивирати рад домаћих предузећа и поправити саобраћајне прилике јер је споразум са Румунијом омогућавао куповину велике количине соли, која је за Југославију представљала стратешки интерес а уједно и главни разлог зашто је споразум два пута продужаван.⁵¹ За разлику од робне размене према споразуму, која се одвијала споро и у недовољној мери, компензациони послови су показивали знатно боље резултате. На овај начин Југославија је из Румуније увозила камену со, астралит, целулозу, крпе, активни угаљ, карбомет, нафтенску киселину, цилиндарско и вретенско уље а тамо извозила натријум сулфит, калцијум карбид, кестенов екстракт, јагњеће, јареће и овчије коже, опијум, кучину, цигарет-папир, ферохром, усолјене сарделе, рибље конзерве, косе и српове.⁵² Један од најкрупнијих таквих аранжмана био је онај између југословенског предузећа Хемпро и румунских предузећа Кам и Репеком којим је у замену за југословенски цигарет-папир добијена целулоза, ланене крпе и со.⁵³

Поред трговинске размене преко постојећег споразума и преко компензационих послова, део роба размењиван је између Југославије и Румуније и као директна помоћ. Крајем 1946. и почетком 1947. године у Румунији је на врхунцу била прехранбена криза која је претила да прерасте у масовну глад. Озбиљност ситуације нису негирале ни румунске власти и она је била позната и Југославији. Георгију Деж, функционер Комунистичке партије Румуније задужен за привредна питања, почетком фебруара 1947. у разговору са Нико-

50 ДАМСПС, ПА, 1946, ф. 45, 11577, Привредни извештај трговинског изасланика ФНРЈ у Букурешту, 14. септембар 1946. године, 1.

51 АЈ, 9, ф-6, Реферат о извршењу Трговинског уговора са Румунијом, без броја, 19. октобар 1946. године, 1.

52 АЈ, Фонд 836, Кабинет маршала Југославије (КМЈ), I – 1/10, Прилог бр. 6: Споразум о робној размени и плаћању закључен 15. децембра 1945. у Београду, без броја и датума, 2.

53 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-45, 11577, Привредни извештај трговинског изасланика ФНРЈ у Букурешту, 14. септембар 1946. године, 4–5.

лом Груловићем, за глад у Румунији окривио је две узастопне сушне године, као и лошу организацију пољопривреде, па чак и саботажу.⁵⁴ Неколико месеци раније, средином новембра 1946, у Југославији је боравио румунски генерални секретар комисије за исхрану Захарија, који је намеравао да купи или позајми житарице иако у југословенској амбасади у Букурешту нису желели да му потврде да уопште има вишкова житарица за извоз.⁵⁵ Југославија је ипак, по изричитој наредби Бориса Кидрича, 24. новембра обећала Румунији позајмицу од 2.000 вагона кукуруза, али је тражила и да се томе не придаје велики публицитет како не би изгледало да Југославија има неке велике вишкове житарица.⁵⁶ Само неколико дана касније, када је у Букурешт стигао текст уговора о позајмици кукуруза и пошто су Румуни због хитности већ послали своје шлепове за утовар кукуруза, испоставило се да Југославија заузврат тражи нафтне деривате, а Румунија то није могла да прихвати.⁵⁷ Ово је за извесно време успорило реализацију позајмице, која је, због озбиљности ситуације у Румунији, постала још хитнија – већ 9. јануара румунске власти су преко југословенског министарства иностраних послова молиле да се влада у Београду извести да је позајмица кукуруза хитно потребна јер је у том тренутку и сâм Букурешт био већ неколико дана без хлеба.⁵⁸ По свему судећи Југославија је потом одустала од свог захтева да се позајмица врати у нафтним дериватима јер ни до јесени 1947. још увек није било договорено како ће Румунија вратити позајмљен кукуруз будући да је председник румунске владе Петру Гроза средином септембра, после рекордне жетве, нудио да одмах врати позајмицу са каматом од 4%.⁵⁹ Југославија је у два наврата нагласила да

54 АЈ, КМЈ, I-3-b/542, Извештај о разговору друга Груловића са г. Дежом, шефом румунске привредне делегације за преговоре са СССР-ом, без броја, 9. фебруар 1947. године, 2.

55 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 13635, Телеграм амбасадора у Букурешту Данета Медаковића бр. 489 упућен Министарству иностраних послова у Београду, 17. новембар 1946. године.

56 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 13927, Телеграм помоћника министра иностраних послова В. Велебита амбасади ФНРЈ у Букурешту, 25. новембар 1946. године.

57 ДАМСПС, ПА, 1946, ф-76, 14484, Телеграм амбасадора у Букурешту Данета Медаковића бр. 511 упућен Министарству иностраних послова у Београду, 4. децембар 1946. године.

58 ДАМСПС, ПА, 1947, ф-102, 4454, Допис шефа I регионалног одељења МИП-а Врлете Круља упућен Привредном савету ФНРЈ, 11. јануар 1947. године.

59 ДАМСПС, СПА, 1947, ф-7, 1606, Телеграм амбасадора у Букурешту Данета Медаковића бр. 740 упућен Министарству иностраних послова у Београду, 13. септембар 1947. године.

не жели да наплати камату на позајмицу, али је овога пута од румунске стране тражила услугу – да се позајмица врати у неутовљеним свињама уместо у кукурузу.⁶⁰ Пошто је Румунија пристала да, макар делимично, учини такву услугу, читав посао око позајмице кукуруза је окончан тек децембра 1947, уз обавезу Југославије да сама обезбеди вагоне за транспорт свиња.⁶¹

Припреме за посету Јосипа Броза Тита Румунији у јесен 1947. биле су и прилика да се „подвуче црта“ и сагледају резултати економских односа Југославије и Румуније у периоду од закључења споразума о робној размени до тада, а који нису били ни изблиза задовољавајући. Трговинска размена по споразуму од 15. децембра 1945, који је више пута продужаван, остала је само делимично реализована: иако је Југославија имала активан салдо у вредности од 372.952 швајцарска франка, посматрано по вредности, укупно је реализовано 38% њеног извоза и тек 34,9% предвиђеног увоза.⁶² За разлику од претходних анализа, које су као одговорне за слабе резултате наводиле економске и организационе разлоге, овог пута југословенско министарство спољне трговине је као главну препреку реализацији овог споразума означило одсуство воље и једне и друге стране да учине више не би ли се планирана размена и остварила. Југославија је, на пример, одбила да увезе со, коју је у међувремену набавила другде под повољнијим условима, док је Румунија, тј. њена још увек приватна предузећа, одбијала да реализује послове изговарајући се сталним растом цена.⁶³ Посматрано по робним контингентима, уочљиво је да су они који су реализовани углавном остварени у потпуности (100%), док су они нереализовани остајали такви такође у потпуности (0%): тако Југославија није извезла ни грам гвоздене руде, бакра, хмеља, антимона и дувана, а исто тако није увезла ни грам бензина, петролеја, минералног уља и амонијум-нитрата.⁶⁴

---

60 Исто, 2.

61 ДАМСПС, СПА, 1947, ф-7, 1729, Телеграм амбасадора у Букурешту Радоње Голубовића бр. 842 упућен Министарству иностраних послова у Београду, 21. новембар 1947. године; Подсетник о разговору између друга Жујовића и Вујасиновића са стране ФНРЈ и Георгију Дежа са стране Румуније, вођених 18. децембра 1947. године у Букурешту, 2.

62 АЈ, КМЈ, I – 1/10, Прилог бр. 6: Споразум о робној размени и плаћању закључен 15. децембра 1945. у Београду, без броја и датума, 1.

63 Исто.

64 Исто, 2–3.

Пред Титову посету, очигледна је била и намера обеју земаља да бар нека спорна питања реше. У домену економских односа, такво питање је постао веома велики југословенски позитивни салдо по споразуму о неробним плаћањима који је износио чак 476.540 долара. Да би се тај проблем превладао, Југославија и Румунија су одлучиле да започну преговоре о новом споразуму и истовремено, у оквиру њега, нађу решење за овај дуг. Ти преговори, вођени у лето 1947, нису били лаки. Југословенски амбасадор у Букурешту Дане Медаковић, који је био и председник делегације за преговоре, приметио је код румунске делегације отворену опструкцију, нарочито у односу на ставове Георгију Дежа и Јона Георгеа Маурера, кадрова који су у име КПР пратили преговоре. Опструкција је чак ишла дотле да је Медаковић морао у два наврата да интервенише код Дежа и Маурера „да своје кадрове уразуме“ иако су се ти исти преговарачи хвалили да су чланови КПР.⁶⁵ Штавише, Медаковић је „пријатељима“ (очигледно из редова КП Румуније) чак отворено ставио до знања да би југословенска делегација лакше обавила посао са Грозом него са „добрим комунистима“.⁶⁶ Нови споразум, постигнут и потписан 30. септембра 1947, не само да је обухватио сва неробна плаћања попут издржавања дипломатских представништава, плаћања посада бродова на Дунаву, плаћања хонорара новинарима и писцима, исплата пензија, ренти, пореза, такса и сл. већ је решио и питање румунских дуговања по претходном споразуму.⁶⁷ То је учињено преко посебног Ликвидационог протокола, по коме се Румунија обавезала да први део дуговања од 176.450 долара отплати у роби (10.000 т огревног дрвета, 1.000 т дрвне грађе, 50 т медицинског бензина, 18 т нафтенске киселине, 200 т шпидлер уља, 100 т уља за подмазивање и 200 т бутан-гаса), други део у виду кредита од 100.000 долара намењеног за потребе југословенске амбасаде у Букурешту, а трећи део у вредности од 200.000 долара такође робом до 30. септембра 1948. с тим да је врсте робе тек требало договорити.⁶⁸

65 ДАМСПС, ПА, 1947, ф-103, 414822, Извештај амбасадора у Букурешту Данета Медаковића Стр. пов. бр. 17 упућен Министарству иностраних послова у Београду, 31. јул 1947. године, 6.

66 ДАМСПС, ПА, 1947, ф-103, 419684, Политички извештај за месец септембар 1947. године, 1. октобар 1947. године, 8.

67 АЈ, КМЈ, I – 1/10, Прилог бр. 6: Споразум о регулисању неробних плаћања закључен 30. септембра 1947. у Букурешту, без броја и датума, 1.

68 Исто, 1, 3.

Оно што је било видљиво на примеру преговора о неробним плаћањима у лето 1947. а тицало се подвојености у румунском државном апарату, која је била последица незавршеног процеса стаљинизације државе и друштва (што у Југославији није био случај јер је тај процес тамо окончан већ 1946. године), било је видљиво и у другим приликама. Нарочито је занимљиво приметити то на основу интересовања румунских власти за нека југословенска искуства у руковођењу привредом. Тај пример не само да је још једном показао латентни сукоб између КПП и предратних „буржоаских“ и „реакционарних“ партија унутар владе Националног демократског фронта Петру Грозе већ је бацио светло и на однос Југославије према тим двома струјама. Наиме, фебруара 1947. румунска амбасада у Београду се обратила југословенском министарству иностраних послова са молбом да јој за потребе румунског министарства народне привреде достави примерак Петогодишњег плана ФНРЈ, као и техничке детаље у вези са тим планом.⁶⁹ У одговору, само неколико дана касније, југословенски МИП је навео да ће план доставити чим буде одштампан. Неколико недеља касније, румунска амбасада се обратила са сличним захтевом. Овог пута навела је да румунски Виши савет народне привреде при Председништву владе Румуније намерава да спроведе планску рационализацију, организацију и координацију у привреди и да с тим у вези моли за информацију да ли у Југославији постоји слично телу и каква су југословенска искуства и резултати у области привредног планирања.⁷⁰ Други пут поновљено интересовање румунске амбасаде у Београду за југословенска планска документа као да је изазвало извесно подозрење. Из Београда је од Амбасаде у Букурешту тражено да „на згодан начин“ (у документу подебљано и подвучено линијом) провери да ли је Виши савет народне привреде преко румунске амбасаде у Београду заиста тражио те податке.⁷¹ После разговора са Емилом Боднарашем из КПП, недељу дана касније, југословенска амбасада у Букурешту је јавила да је он поручио да документа не достављају румунској амбасади и додао да је сигуран да, када би Деж тражио те податке, да би их свакако тражио преко југословен-

69 ДАМСПС, ПА, 1947, ф-58, 43402, Note verbale de l'Ambassade Royale de Roumanie au Ministère des Affaires Etrangères de la République Fédérative Populaire de Yougoslavie no. 425/29, le 22 février 1947.

70 ДАМСПС, ПА, 1947, ф-58, 45454, Допис помоћника начелника I регионалног одељења МИП-а у Београду упућен Амбасади ФНРЈ у Букурешту, 3. април 1947. године.

71 Исто.

ске амбасаде у Букурешту а не преко румунске амбасаде у Београду.⁷² Из овога је јасно колики је био расцеп унутар Грозине владе Националног демократског фронта и колико је било неповерење међу њеним актерима. Са друге стране, тако сазнајемо да ни југословенске власти нису имале поверења у званичне канале, већ су у случајевима када су имале информације које нису биле за Грозине уши користиле своју амбасаду у Букурешту као канал за директну комуникацију са КПР, заобилазећи званичне државне органе.

Првих послератних година Југославија је Румунију доживљавала као земљу са којом је, због географске близине и непосредног суседства, могла да успостави и другачије видове економске сарадње, о чему сведоче идеје о коришћењу југословенских сировина, са једне, и румунских индустријских капацитета, са друге стране, или ангажовања радне снаге из суседне земље, тамо где је то било изводљиво. Најзначајнија од таквих идеја била је она о преради југословенске гвоздене руде у румунској железари у Решици, граду који се налази у планинском Банату, недалеко од границе са Југославијом. Ова железара је још у доба Аустроугарске била једна од најзначајнијих у Двојној монархији, али је, услед исцрпљивања локалних рудника, прерађивала руду из других делова тадашње царевине, а у међуратном периоду је добрим делом била упућена на увоз гвоздене руде из Краљевине Југославије. На основу тог искуства, у тренутку када су у Југославији постали свесни да због кашњења изградње високих пећи неће моћи да испуне петогодишњи план производње гвожђа и челика, септембра 1947. јавила се у Београду идеја о услужној преради југословенске руде у сирово гвожђе у румунској железари у Решици. Ослањајући се на обавештења прикупљена у самој железари, која су упућивала на то да она, услед недостатка сировина, ради са смањеним капацитетом, помоћник југословенског министра иностраних послова Владимир Велебит је затражио од амбасадора у Букурешту да ту идеју изнесе румунској влади, истовремено му остављајући могућност да, ако сматра за потребно, о томе прво разговара са Емилом Боднарашем из КПР „како би он претходно повољно припремио Грозу на ова наша тражења“.⁷³ Дане Медаковић се определио управо за ту

72 ДАМСПС, ПА, 1947, ф-58, 46745, Телеграм Амбасаде ФНРЈ у Букурешту бр. 586 упућен Министарству иностраних послова у Београду, 12. април 1947. године.

73 ДАМСПС, СПА, 1947, ф-7, 1606, Телеграм помоћника министра иностраних послова В. Велебита упућен амбасади ФНРЈ у Букурешту, 17. септембар 1947. године.

могућност и два дана касније известио Велебита да је разговарао са Боднаршем, који је сматрао да ће румунска железара моћи да ради за Југославију уколико већ није достигла пуни капацитет, с тим што није био у могућности да о томе разговара са Грозом јер није био у Букурешту тих дана.⁷⁴ Да је у питању била важна ствар за Југославију, сведочи и податак да је, дан пре него што је стигао Медаковићев одговор Велебиту, Јосип Броз Тито лично примио румунског амбасадора у Београду Тудора Вијануа, коме је пренео жељу југословенске владе да добије дозволу да у Решици прерађује своје сировине.⁷⁵

Сарадњом са Румунијом у преради сировина у металуршком комплексу у Решици Југославија је намеравала да постигне три циља. Прво, желела је да Румунима да своју гвоздену руду и кокс а да добије сирово гвожђе уз делимично плаћање те услуге и робом коју је извозила у Румунију; друго, желела је да у тамошњим ваљаоницама 6.000 т свог сировог челика преради у лим, бетонско гвожђе и бешавне цеви, што је намеравала да плати делом отпацама који настају приликом прераде а делом робом; и треће, желела је да у румунским ваљаоницама ваља и бакар, месинг и челичне профиле не би ли своје ваљаонице растеретила тако да оне ваљају само једну врсту материјала а не више њих, што им је смањивало капацитет.⁷⁶ Ради реализације овог посла, из Југославије су у Румунију убрзо послата двојица стручњака, један из Министарства рударства и други из Министарства спољне трговине, који су утврдили да је све оно што је југословенска страна желела, осим ваљања бешавних цеви, било изводљиво али не и реално јер се појавио проблем плаћања: због сличне привредне структуре и слабе међусобне робне размене Југославија није могла услуге да плати робом а румунски захтеви да се она плати сировинама, коксом, челиком или производима који би се ваљали били су превисоки.⁷⁷ Иако је због неприхватљиве цене Југославија одустала од свих других производа осим од сировог гвожђа, за које су Румуни тражили 4,854 т руде и 2,5 тона кокса

74 ДАМСПС, СПА, 1947, ф-7, 1618, Телеграм амбасадора у Букурешту Стр. Пов. 1606 упућен Министарству иностраних послова у Београду, 20. септембар 1947. године.

75 АЈ, КМЈ, 1–2–а/65, Забелешка о разговору приликом пријема Вијануа-а, румунског амбасадора код друга Маршала, у присуству друга Велебита – на дан 19. IX 1947. год, без броја.

76 АЈ, КМЈ, 1–3–б/544, Про меморија о преговорима са Румунијом, 16. децембар 1947. године.

77 Исто.

да би израдили једну тону белог сировог гвожђа или чак 6,3 т руде и 2,5 т кокса да би израдили једну тону сивог сировог гвожђа (чиме би њихова зарада износила невероватних 200%), она је желела да ова сарадња успе јер је била од одлучујућег значаја за њену производњу челика и испуњење првог петогодишњег плана.⁷⁸ То су схватили и на румунској страни па су пожуривали Београд да што пре дâ одговор на њихову понуду.⁷⁹ Међутим, уместо да дâ коначан одговор на понуду која му није одговарала, Београд је одлучио да у Румунију поново пошаље једног стручњака са задатком да заједно са Румунима анализира њихову понуду, покуша да смањи њихове захтеве и коначно закључи посао.⁸⁰ Преговори су поново започети током фебруара 1948. и делимично вођени у склопу преговора о новом трговинском уговору између Југославије и Румуније. Договор је постигнут после два месеца а уговор потписан 16. априла 1948. године. Он је предвиђао прераду југословенске руде гвожђа у румунским погонима црне металургије од које би Југославија добила 40.000 т сировог гвожђа а заузврат дала разумну количину руде и кокса (тј. мало већу количину од оне коју је иначе трошила у сопственим погонима) с тим што је била обавезна да дâ и извесну количину руде и кокса на име марже.⁸¹

Током 1947. постало је јасно да стари споразум о робној размени из 1945. године, више пута продужаван у међувремену, није могао да буде основа за привредну сарадњу у будућности па су и југословенска и румунска страна решење виделе у закључивању новог трговинског уговора. Ограничења старог споразума била су, међутим, очљива и раније, још у јесен 1946, када су надлежни у Београду предлагали да се приликом преговора о новом трговинском уговору посебно инсистира на три нова решења: прво, да се договоре обавезни контингенти, цене и рокови испоруке, друго, да се одмах одреде предузећа која ће и са југословенске и са румунске стране бити обавезна да извезу одређене производе, као и истовремено успостављање мешовите комисије која би то контролисала и треће, да се предви-

---

78 Исто.

79 ДАМСПС, СПА, 1947, ф-7, 1729, Подсетник о разговору између друга Жујовића и Вујасиновића са стране ФНРЈ и Георгију Дежа са стране Румуније, вођених 18. децембра 1947. године у Букурешту, 2.

80 АЈ, КМЈ, I-3-б/544, Про меморија о преговорима са Румунијом, 16. децембар 1947. године.

81 ДАМСПС, ПА, 1948, ф-129, 410681, Извештај о склапању трговинског уговора са Румунијом, 17. април 1948. године, 2.

ди могућност међусобног кредитирања али уз одређени лимит.⁸² Тек крајем наредне 1947. почели су и први договори о почетку преговора – Југославија је желела да они почну што пре док је Румунија, због одлагања својих трговинских преговора са СССР-ом и услед тога недостатка стручњака који би преговарали, предлагала крај јануара 1948, евентуално нешто раније уколико би се преговори одвијали у Букурешту.⁸³ Преговори су коначно отпочели у рано пролеће 1948. и нису протекли без проблема. На самом почетку, испоставило се да ни једна ни друга делегација нису на преговоре дошле довољно припремљене нити су биле довољно упознате са могућностима којима располаже друга страна, мада то није било оно што је преговоре готово довело у ћорсокак. За тако нешто био је пресудан став румунске делегације да се „цењка“ за поједине артикле за које је била заинтересована. Тачније, Румуни су одбијали да преговарају о целокупним листама увоза и извоза, већ су хтели преговоре искључиво о појединим производима, условљавајући, на пример, извоз својих нафтних деривата увозом југословенског бакра у количинама које су они желели.⁸⁴ Суочени са могућношћу да преговори пропадну, југословенски амбасадор Радоња Голубовић и шеф југословенске делегације Вебер су прибегли и раније коришћеном средству – обратили су се директно Г. Г. Дежу, доскорашњем министру трговине и индустрије, и после два разговора са њим успели да се он сложи са југословенским ставом да трговинску размену треба посматрати у много ширем смислу, тако да она омогући проширење економских односа двеју суседних и пријатељских земаља.⁸⁵ После тога, преговори су настављени у другачијој атмосфери па се врло брзо дошло до договора када је у питању била количина артикала и извоза и увоза, а за југословенску страну је било најбитније да је обезбедила довољне количине нафтних деривата и ваљаних материјала. Када је постигнут и договор о ценама, као и решење за случај дебаланса једне или друге стране који је требало да буде покривен робом (пропорционално листи извоза) а не девизама, нови трговински уговор између Југославије

82 АЈ, 9, ф-6, Реферат о извршењу Трговинског уговора са Румунијом, без броја, 19. октобар 1946. године, 1–2.

83 ДАМСПС, СПА, 1947, ф-7, 1729, Подсетник о разговору између друга Жујовића и Вујасиновића са стране ФНРЈ и Георгију Дежа са стране Румуније, вођених 18. децембра 1947. године у Букурешту, 1.

84 ДАМСПС, ПА, 1948, ф-129, 410681, Извештај о склапању трговинског уговора са Румунијом, 17. април 1948. године, 1.

85 Исто, 2.

и Румуније био је договорен и потписан 15. априла 1948. године.⁸⁶ Том приликом румунска страна је отишла и корак даље предложивши нови вид економске сарадње, својеврсно избегавање ситуације да једна земља конкурише другој на иностраним тржиштима. Румуни су, наиме, приметили да су Југославија и Румунија обарале једна другој цене приликом извоза житарица у Италију и приликом извоза дрвета у Мађарску те су предлагали да се разговара о заједничком ставу у вези са ценама кукуруза, житарица, других пољопривредних производа и дрвета, што је наишло на позитиван пријем југословенске стране.⁸⁷ Резултат преговора о трговинском уговору у пролеће 1948. није био само уговор већ и покретање са мртве тачке још једне теме, која је до тада избегавана иако је третирана још у првом споразуму о робној размени из 1945. године. У питању су била обострана стара потраживања настала из трговинских и економских односа пре Другог светског рата и за време рата. Поменути споразум је предвиђао обавезу Народне банке Југославије и Народне банке Румуније да провере и утврде салда старих рачуна и потраживања, али ни једна ни друга земља нису покретале ово питање све до пролећа 1948, по свему судећи због његове осетљивости у политичком смислу. Југославија је знала да је Румунија имала већа потраживања од ње, али проблемом није видела то, већ принципијелно питање шта је од тога југословенски дуг ако се узме у обзир да је све оно што је Румунија за време рата извезла на територију бивше Краљевине Југославије (тачније квислиншким творевинама попут НДХ и окупираним подручјима) ишло за потребе окупатора и борбе против народа а да је све оно што је са те територије увезено у Румунију опљачкао окупатор и у Румунији је коришћено за њене ратне потребе.⁸⁸ Колико је то питање било осетљиво, сведоче и веома опрезне формулације из Споразума о робној размени из 1945. којима се Југославија обвезала на „проверу и утврђивање салда старих рачуна“ и „приступање испитивању могућности ликвидације тих салда“, што румунску страну, вероватно пошто је израчунала да су њена потраживања већа, није спречило да то питање покрене током преговора о новом трговинском уговору у пролеће 1948. желећи да оно буде и решено у скло-

---

86 Исто, 1-2.

87 Исто, 3.

88 АЈ, КМЈ, I - 1/10, Прилог бр. 6: Споразум о робној размени и плаћању закључен 15. децембра 1945. у Београду, без броја и датума, 1.

пу тог уговора.⁸⁹ Југословенска делегација је пристала на разговоре, али не у току преговора о новом трговинском уговору, већ накнадно, у Београду, са чиме су се Румуни сагласили. Средином маја 1948, очекујући ускоро румунску делегацију, југословенска влада је формирала и четворочлану делегацију за преговоре о старим узајамним потраживањима на челу са Антонијем Тасићем, шефом одсека у Министарству финансија ФНРЈ.⁹⁰

Међутим, ускоро је у склопу догађаја око изгласавања Резолуције Информбироа, 28. јуна 1948, дошло до наглог погоршања односа Југославије са СССР-ом и источноевропским земљама под његовом доминацијом а самим тим и са Румунијом. У лето и јесен 1948. почели су да се гомилају примери румунске опструкције реализације планиране трговинске размене попут неоправданог застоја у извозу нафтних деривата или одуговлачења са плаћањем трошкова за позајмљени кукуруз.⁹¹ Још крупнији пример очигледног кршења трговинског уговора представљало је одбијање Румуније (од средине октобра 1948. године) да Југославији дозволи да користи манипулативни кредит до износа од 450.000 америчких долара иако је он имао карактер револвинг кредита и рок важности током целог периода важења трговинског уговора. Овакви поступци, у условима све већих политичких и војних притисака на Југославију, довели су убрзо до тога да економски односи између ње и суседне Румуније нису могли да наставе да се развијају у позитивном правцу, доживели су нагли пад, а у наредним годинама и потпуни прекид.

Резиме

Економски односи између Југославије и Румуније обновљени су још у току Другог светског рата, убрзо после државног удара у Румунији августа 1944. године и њеног преласка на страну Савезника. Међутим, услед несређених ратних и послератних прилика, инфла-

89 АЈ, КМЈ, I-1/10, Допис помоћника министра финансија Др Обрена Благојевића упућен Председништву Владе ФНРЈ, Пов. бр. 3378, 8. мај 1948. године.

90 АЈ, КМЈ, I-1/10, Документ Владе ФНРЈ о одређивању састава делегације за вођење преговора са Румунијом о старим узајамним потраживањима, Пов. бр. 1359, 12. мај 1948. године.

91 АЈ, 9, ф-27, Допис Управе трговинских споразума Министарства спољне трговине упућен Министарству иностраних послова ФНРЈ, Бр. 84096, 9. новембар 1948. године, 2.

ције и неуређених институција спољне трговине, економска сарадња је била ограничена. Такво стање погодновало је и појавама попут не-легалне трговине, превара и кријумчарења. Да би превазишле ове проблеме, Југославија и Румунија су већ од маја 1945. почеле да преговарају о трговинском уговору који би регулисао међусобну робну размену и плаћања. И поред чињенице да у то време две земље још нису имале дипломатске односе, трговински споразум између Југославије и Румуније потписан је 15. децембра 1945. Он је предвиђао махом размену сировина тј. румунске нафте и нафтних деривата за југословенске руде обојених и других метала. Временом се показало да је уговор извршен само делимично, из више разлога: трговину су са румунске стране водиле приватне компаније, на које држава није могла да утиче, колебање курса швајцарског франка је отежавало плаћања а саобраћајни проблеми и корупција су били чести. Боље резултате показивали су компензациони послови, као и економска сарадња попут договора о преради југословенских сировина у румунској челичани у Решици. Нови трговински уговор, потписан 15. априла 1948, требало је да унапреди економске односе двеју суседних земаља, али је уместо тога, због избијања сукоба Југославије са Информбиром јуна 1948, убрзо дошло до њиховог потпуног прекида.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Ministarstvo trgovine i snabdevanja DFJ (50); Ministarstvo spoljne trgovine DFJ (9); Kabinet maršala Jugoslavije (836).
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije: Politička arhiva; Strogo poverljiva arhiva.
- Aleksić, Dragan. *Privreda Srbije u Drugom svetskom ratu*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2002. (cyrillic)
- Aleksić, Dragan. „Posledice ekonomske eksploatacije Srbije u Drugom svetskom ratu”. *Balkan posle Drugog svetskog rata*, zbornik radova, ur. Petar Kačavenda, 319–325. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1996.
- Deletant, Dennis. *Romania under Communist Rule*. Bucharest: Civic Academy Foundation, 2006.
- Dragišić, Petar. *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944–1949*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007.
- Ionița, Gheorghe I. *Istoria românilor – de la 23 august 1944 până în prezent*. București: Editura Universității din București, 2001.
- Kaser, M. C. *The Economic History of eastern Europe 1919–1975*, Vol. II. Oxford: Clarendon Press, 1986.

- Milak, Enes. „Spoljnotrgovinski odnosi Jugoslavije 1945–1948”. *Balkan posle Drugog svetskog rata*, zbornik radova, ur. Petar Kačavenda, 175–179. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1996.
- Milin, Andrej, Miodrag Milin, Cvetko Mihajlov. *Srbi u Rumuniji za vreme komunizma. Zvučni arhiv i priručnik o stradanju*. Temišvar: Savez Srba u Rumuniji, 2011. (cyrillic)
- Obradović, Marija. „Narodna demokratija“ u Jugoslaviji 1945–1952. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 1995.
- Petranović, Branko, Sava Dautović. *Jugoslavija, velike sile i balkanske zemlje, 1945–1948. Iskustvo „narodne demokratije“ kao partijske države*. Beograd, 1994.
- Rădulescu-Zoner, Șerban, Daniela Bușe, Beatrice Marinescu. *Instaurarea totalitarismului comunist în România*. București: Cavallioti, 2002.
- Rakonjac, Aleksandar. „Obnova starih i uspostavljanje novih trgovinskih odnosa (1945–1947) – Jugoslavija, SSSR i države 'narodne demokratije'“. *Tokovi istorije* 1/2018. (cyrillic)
- Ristović, Milan, *Nemački „novi poredak“ i Jugoistočna Evropa 1940/41–1944/45. Planovi o budućnosti i praksa*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1991.
- Selinić, Slobodan. *Jugoslovensko-čehoslovački odnosi (1945–1955)*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2010.
- Slavković Mirić, Božica Ž. *Jugoslavija i Albanija 1945–1948: ekonomski odnosi*. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 2020. (cyrillic)
- Živković, Nikola. „Stanje u jugoslovenskoj privredi neposredno po završetku Drugog svetskog rata“. *Balkan posle Drugog svetskog rata*, zbornik radova, ur. Petar Kačavenda, 51–53. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1996.
- Životić, Aleksandar. *Jugoslavija, Albanija i velike sile (1945–1961)*. Beograd: Arhipelag, Institut za noviju istoriju Srbije, 2011. (cyrillic)

Summary

Vladimir Lj. Cvetković

Economic Relations between Yugoslavia and Romania, 1945-1948

ABSTRACT: This paper analyzes Yugoslav-Romanian economic relations between 1945 and 1948, marked by post-war restoration and radical social and economic changes in both countries. It is focused on the political and economic consequences of the Second World War, trade agreements and exchange, and other forms of economic cooperation which were abruptly suspended due to the conflict between Cominform and Yugoslavia in mid-1948.

KEY WORDS: Yugoslavia, Romania, Yugoslav-Romanian Relations, Economic Relations, Trade Exchange, Cominform

Economic relations between Yugoslavia and Romania were restored already during World War II, shortly after the coup in Romania in August of 1944, when the regime in Bucharest switched sides. However, the economic cooperation was limited due to unresolved war and post-war conditions, inflation, and unregulated foreign trade institutions. Illegal trade, fraud, and smuggling were rampant. In order to overcome these problems, and regulate mutual trade and payments, Yugoslavia and Romania began negotiations on a trade agreement as early as May 1945. Despite the fact that the two countries still had no diplomatic relations at that time, the trade agreement between them was signed on December 15 1945. It foresaw mostly the exchange of raw materials, i.e., the Romanian oil and its derivatives for Yugoslav non-ferrous and other metal ores. However, the agreement was executed only partially, for several reasons. On the Romanian side, trade was run by private companies that the state was unable to influence. Fluctuations in the exchange rate of the Swiss franc created payment problems. There were also issues with transport and corruption.

Other forms of economic cooperation, like the agreement on processing Yugoslav raw materials in the Romanian steel plant in Reșița, proved more successful. Although the new trade agreement signed on April 15 1948 was supposed to improve the economic relations between the two neighboring countries, the outbreak of the conflict between the Cominform and Yugoslavia led to their termination.